

शाखा अधिकृत, स्थानिय तह ६, नायव सुब्बा, स्थानिय तह ५, खरिदार, स्थानिय तह ४ लगायतका अन्य महत्वपूर्ण परिक्षाको लागि समेत अति उपयोगी अध्ययन सामग्रीहरू

→ नेपालको सामाजिक तथा सास्कृतिक अवस्था ←

≡ नेपालका केही प्रथाहरू

१. सति प्रथा

- मृतक श्रीमानसँग जिवित नारी चितामा जलेर प्राण त्याग गर्ने प्रथा
- सुरुवात - वि.स. १३८३ रूद्र मल्लको पालामा चार जना सति गएको
- सबैभन्दा बढी सङ्ख्यामा सति गएका - योगनरेन्द्र मल्ल, ३१ जना
- मानविय संवेदनहिनताको पराकाष्ठ वा क्रुर प्रथा
- नेपालमा सति प्रथाको अन्त्यको घोषणा - चन्द्र शमशेर (वि.स. १९७७ असार २५)

२. दास प्रथा

- उच्च वर्गको परिवारको सुख सुविधाका लागि मानिसलाई पशु जस्तै काम गराउने र किनबेच गर्ने प्रथा
- नेपालमा दास प्रथाको अन्त्य - वि.स. १९८१ वैशाख १
- दास प्रथा अन्त्यको घोषणा - वि.स. १९८० मंसिर १४ (चन्द्र शमशेर)
- दासमुक्तिको घोषणा गर्ने अन्तिम राष्ट्र - मॉरिटानिया (सन २००७)

लोकसेवा सामान्य ज्ञान नोटहरू | Bidhya Mandir

- नेपालमा मुक्त दासदासीहरूलाई तराइको भिक्षाखोरीमा बसोबास गराइएकोले सो ठाउँलाई अमलेखगञ्ज भनि नाम रहन गएको हो।

३. बाँधा प्रथा

- शाहुसँग बन्दक राखे जग्गा जमिन वा सम्पति नहुदा आफ्नै सन्तानलाई बन्दकी राखि ऋण लिने प्रथा

४. झारा प्रथा

- राज्य वा सरकारी पक्षले विना पारिश्रमिक श्रम लिने प्रथा

५. डडगुवा प्रथा

- लोकने वितेकी विधुवा नारीले नाता नपर्ने पुरुषलाई लोकने जस्तै बनाई राखे प्रथा
- नेपालको राजवंशि जातिमा प्रचलित

६. शैरैली प्रथा (Dating प्रथा)

- केटा र केटी मिलेर घुम्न जाने प्रथा
- कर्णाली प्रदेशको विशेष गरि सल्यान र सुर्खेत जिल्लामा प्रचलित

७. न्वागी प्रथा

- नयाँ अन्न सेवन गर्ने प्रथा

८. डोलाजी प्रथा

- दुलहा दुलहिको घरमा गई बस्ने, दुलहिको गोत्रमा बदलिने र उक्त परिवारको सदस्य बनि अंशियार हुने प्रथा

९. खुल्ला प्रथा

- अविवाहित युवतिहरू पौष १५ देखि चैत्र १५ सम्म नजिकैको जङ्गलमा गई एकान्त जीवन बिताउने प्रथा

१०. घोडाभेडा प्रथा

- गाउँको प्रमुख व्यक्तिले कसैको झगडा मिलाइदिए वापत उसलाई भेडा काटेर खुवाउने र घोडामा चढाएर घरसम्म पुयाउने प्रथा
- विशेषत मुगु जिल्लामा प्रचलित

११. देउकी प्रथा

- आफ्नो मनोकांक्षा पुरा होस् भनि आफ्नै छोरी वा कुनै गरिव परिवारकी छोरीलाई किनेर भाकल स्वरूप मन्दिरमा चढाउने प्रथा
- विशेषत सुदूरपश्चिम प्रदेशका सबै जिल्लामा प्रचलित
- देउकी प्रथाको केन्द्रविन्दु - मेलौलीदेवी मन्दिर, बैतडी
- देउकीवाट जन्मिने छोरोलाई देउका र छोरीलाई देउकी भनिने

१२. छाउपडी प्रथा

- रजस्वला भएकी महिलालाई घर भन्दा टाढा गोठमा राख्ने प्रथा
- छाउपडीको केन्द्रविन्दु - अछाम

१३. झुमा / दावा प्रथा

- आफ्नो माइली छोरीलाई झुमा र माइलो छोरोलाई दावाको रुपमा गुम्बाको हेरचाहको लागि चढाउने प्रथा
- विशेषत हिमाली क्षेत्रका बौद्ध धर्मालम्बी समुदायमा प्रचलित

१४. बालिघरे प्रथा

- लुगा सिलाइ दिए बापत ज्यालाको रूपमा रकम नदिई अन्न दिने प्रथा

१५. कमैया प्रथा

- आवश्यक गर्जो टार्न ऋण लिने र ऋण कट्टी नहुन्जेल साहुकहाँ काम गरि बस्ने प्रथा
- विशेषत, दाङ्ग, बाके, वर्दिया, कैलाली र कञ्चनपुर जिल्लाका थारू समुदायमा प्रचलित
- नेपालमा कमैया प्रथा अन्त्यको घोषणा - वि.स. २०५७ श्रावण २ (प्रधानमन्त्री शेरबहादुर देउवाको पालामा)

१६. कमलरी प्रथा

- पश्चिम नेपालको थारू समुदायमा ६ वर्ष उमेर पुगेकी छोरीलाई कामदारको रूपमा राख्ने प्रथा
 - नेपालमा कमलरी प्रथा अन्त्यको घोषणा: वि.स. २०७० श्रावण ३
 - सर्वप्रथम कमलरी मुक्त घोषणा – दाङ्ग
 - लामो समयसम्म कमलरी बसि सभासद बन्ने व्यक्ति - शान्ता चौधरी
- (उनले "कमलरी देखि सभासदसम्म" पुस्तक प्रकाशित गरेकी छिन)

१७. हलिया प्रथा

- आफ्नो जग्गा जमिन नभई अर्काको खेत वा जग्गामा न्यून पारिश्रमिकमा काम गर्ने प्रथा
- पश्चिम नेपालमा यसलाई बंधुवा मजदुर (Forced Labour) भन्ने गरिएको
- हलिया प्रथा अन्त्यको घोषणा - वि.स. २०६५ भाद्र २१

१८. तिर्जा प्रथा

- राणाकालमा तत्कालिन सिपाहि वा हाकिमलाई तलबको रूपमा कुनै निश्चित ठाउँको वाली यति उठाई खानु भनि दिइएको लिखित पत्र
- राणा प्रधानमन्त्री जुद्ध शमशेरको पालामा बढी प्रचलित

१९. वेठी प्रथा

- पूर्वी पहाडी जिल्लामा रोपाइको क्रममा बाजागाजा बजाउँदै रमाइलो गर्ने प्रथा

नेपालमा प्रचलित धर्महरू

- राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार नेपालमा प्रचलित धर्महरू - १० वटा
 - हिन्दु - ८१.१९%
 - बौद्ध - ८.२१%
 - इस्लाम - ५.०९%
 - किरात - ३.१७%
 - क्रिश्चियन- १.७६%
 - प्रकृति - ०.३५%
 - बोन - ०.२३%
 - जैन - २३९८ जना
 - शिख - १४९६ जना
 - बहाई - ५३७ जना

शुत्र: प्रबोजैशिव

लोकसेवा सामान्य ज्ञान नोटहरू | Bidhya Mandir

क्र.स.	धर्म	धर्मग्रन्थ	पुजास्थल	पर्वतक
१.	हिन्दु	वेद, पुराण	मन्दिर	शंकरचार्य
२.	बौद्ध	त्रिपिटक	गुम्बा, मठ	गौतम बुद्ध
३.	इस्लाम	कुरान	मस्जिद	पैगम्बर मोहम्मद
४.	किरात	मन्धुम	---	महागुरु फागुनन्द जिसस क्राइष्ट
५.	इसाई	बाइबल	चर्च	
६.	जैन	वचनामृत	जैन मन्दिर	महाविर जैन
७.	शिख	गुरु ग्रन्थ सहिव	गुरुद्वार	गुरु नानक
८.	बहाई	ऐ अकहस	लोटस टेम्पल	बहुउल्लाहा
९.	यहुदी	कैवाला	शिनागाग	अब्राहम

१. हिन्दु धर्म

- विश्वको सबैभन्दा प्राचिन धर्म
- हिन्दु धर्म विशेष गरि देवी देवताप्रति आस्था राख्ने र पुनजन्ममा विश्वास गर्ने धर्म
- पशुपतिनाथमा कार्तिक शुक्ल अष्टमीका दिन बुद्धको मुकुट भित्राइने
- हिन्दु धर्मका त्रिदेवता :-
 - * वर्ह्मा (ब्रह्मण्डका सर्जक)
 - * विष्णु (संरक्षक)
 - * महेश्वर (संहारक)

- हिन्दु धर्मका ६ शास्त्रहरू
 - (i) योग शास्त्र - पतञ्जली
 - (ii) उत्तर भिमांसा - व्यास
 - (iii) पूर्व भिमांसा - जैमिनी
 - (iv) सांख्य शास्त्र - कपिल
 - (v) न्याय शास्त्र - गौतम ऋषि
 - (vi) वैशेषिक शास्त्र - कर्नाद महर्षि
- हिन्दु धर्ममा:
 - * पुराण - १८ वटा
 - * विवाह पद्धति - ८ प्रकार
- हिन्दु धर्म अनुसार मानव जीवनलाई ४ चरणमा विभाजन गरिएको छ ।
 - (i) ब्रह्मचर्याश्रम (जन्मे देखि २५ वर्ष)
 - (ii) गृहस्थाश्रम (२५ वर्ष देखि ५० वर्ष)
 - (iii) वानप्रस्थासाश्रम (५० वर्ष देखि ७५ वर्ष)
 - (iv) सन्यासाश्रम (७५ वर्ष देखि १०० वर्ष)

▪ हिन्दु धर्मका ४ धामहरू (वज्रद्वारा)

- बद्रीनाथ
- जगन्नाथ
- द्वारिकानाथ
- रामेश्वरनाथ

▪ हिन्दु धर्मका नेपालका ४ धामहरू (वमुहरू)

- बराहा क्षेत्र (सुनसरी)
- मुक्तिनाथ (मुस्ताङ)
- हरिहर क्षेत्र (देवघाट, तनहु)
- रुरु क्षेत्र (गुल्मी, स्याङ्जा र पाल्पा)

हिन्दु धर्मका ४ वेदहरू

१. ऋग्वेद

- सबैभन्दा पुरानी वेद
- सबैभन्दा बढी चर्चा गरिएको नदि – सरस्वती
- सबैभन्दा बढी चर्चा गरिएको देवता – इन्द्रदेव

२. सामवेद

- संगितको उत्पत्ती भएको वेद

३. यजुर्वेद

- कुरु क्षेत्रमा रचना गरिएको वेद
- क्षेत्रिय वेद भनेर पनि चिनिने

४. अथर्व वेद

- नयाँ वेद/ब्रह्म वेद
- व्यापारीहरूको वेद
- वेदव्यासद्वारा लिखित महाभारतलाई पञ्चमवेद भनिन्छ ।

केहि शब्दावलिहरू:

- नन्दीग्राम - भरतले १४ वर्ष राज्य गरेको ठाउँ
- पञ्चवटी - राम वनवास छुटा बसेको ठाउँ
- अशोकवाटिका- रावणले सितालाई हरण गरेर राखेको ठाउँ
- आदमपुल - रामायणमा भारत र श्रीलंकालाई जोड्ने पुल
- चैत्ररथ - कुवेरको वगैचा
- अङ्कोरभाट - विश्वको सबैभन्दा ठुलो हिन्दु मन्दिर (कम्बोडिया)
- अशोक विनायक - गजुर नभएको नेपालको एकमात्र मन्दिर
- पारसनाथ - पशुपतिनाथ मन्दिरको अर्को नाम
- दोलाद्रिगिरी - चागुनारायण मन्दिरको पुरानो नाम
- मन्त्रद्रष्टा - वेदको अध्ययन अध्यापनमा जीवन विताउने ऋषिमुनिहरू

जातिय पुरोहितहरू

- ब्राह्मण/क्षेत्री – पण्डित, पुरोहित
- राई – डोपा
- लिम्बु – शाम्बा, फेदाङ्बा
- गुरुङ – घ्यासिङ, घ्याक्रे पौंचु
- थारु – भर्रा, गुरुवा
- नेवार – गुभाजु, देउभाजु
- सुनुवार – नासो
- जिरेल – नाक्सो
- तामाङ – लामा, वोपो
- मेचे – देउसी
- चेपाङ – पाँडे
- मगर – भुसाल
- धिमाल – धामी
- किसान – वैगा

२. बौद्ध धर्म

- युग सापेक्ष वैज्ञानिक धर्म
- प्रवर्तक - गौतम बुद्ध (इ.पू. - ५६३)
- गौतम बुद्धलाई एसियाका तारा (Light of Asia) भनेर चिनिने
- गौतम बुद्धले २९ वर्षको उमेर गृहत्याग गरेका
- गौतम बुद्धले ३५ वर्षको उमेरमा बुद्धत्व प्राप्त गरेका
- गौतम बुद्धको पुनः जन्मका बारेमा लेखिएको ग्रन्थ – जातक
- विश्व बौद्ध संघको स्थापना - (प्रधान कार्यालय-थाइल्याण्ड)
- बुद्धले दिएको उपदेशको भाषा – पाली
- बुद्धलाई विष्णुको नवौँ अवतार मानिने

केही शब्दावलिहरू

- काय - बौद्ध भिक्षुको संघ
- यसोधरा - गौतम बुद्धको पत्नी
- राहुल - गौतम बुद्धको छोरा
- कन्थक - गौतम बुद्धको घोडा
- गन्ध कुटी - गौतम बुद्धको कुटी
- चिवर - गौतम बुद्धले लगाउने गेरूवा रङ्गको कपडा
- धर्मचक्र पर्वतन - गौतम बुद्धले दिएको पहिलो उपदेश (सार्नाथ)
- कौडिन्य - गौतम बुद्धलाई ठुलो योगि बन्न भविष्यवाणी गर्ने व्यक्ति
- सुजाता - गौतम बुद्धलाई खीर खुवाइ ज्ञान प्राप्तमा सहयोग गर्ने महिला
- देवदत्त - गौतम बुद्धलाई मार्न खोज्ने भिक्षु
- बोरोवोदुर - विश्वको सबैभन्दा ठुलो बौद्ध मन्दिर (इन्डोनेसिया)

बौद्ध धर्मको त्रिपिटक

- (i) शक्ति पिटक - बुद्धले दिएका उपदेशहरू
- (ii) विनय पिटक - भिक्षुभिक्षुणीले पालन गर्नुपर्ने नियमहरू
- (iii) अभिधम्म पिटक - बौद्ध दर्शन सम्बन्धीका कुराहरू

बौद्ध धर्मका ४ आर्य सत्य

- (i) संसारमा दुःख छ ।
- (ii) दुःखको कारण छ ।
- (iii) दुःखको निवारण छ ।
- (iv) दुःख निवारणका उपाय छन् ।

✚ बौद्ध धर्मालम्बीका ४ धाम: (लुवोसाकु)

- (i) लुम्बिनी - बुद्धको जन्मस्थल
- (ii) बोधगया - बुद्धले ज्ञान प्राप्त गरेको ठाउँ
- (iii) सारनाथ - बुद्धले सर्वप्रथम उपदेश दिएको ठाउँ
- (iv) कुशिनगर - बुद्धको महापरिर्वाण (मृत्यु) भएको ठाउँ

✚ बौद्ध धर्मका ५ रङ्गको अर्थ

- (i) रातो - बुद्धको रगत
- (ii) सेतो - बुद्धको दात
- (iii) निलो - बुद्धको शरिर
- (iv) पहेली - बुद्धको अस्थि धातु
- (v) कलेजी - बुद्धको अन्तस्करण (आत्मा)

✚ बौद्ध महाबिहार

- (i) स्वयम्भू - नेपाल
- (ii) विक्रमशिला - भारत
- (iii) तक्षशिला - पाकिस्तान
- (iv) ताम्रशिला - श्रीलंका
- (v) स्वर्णशिला - थाइल्याण्ड
- (vi) त्रिपिटक - तिब्बत

✚ बौद्ध धर्मका पञ्चशील

- (i) सत्य
- (ii) अहिंसा
- (iii) अस्तेय (चोरी नगर्नु)
- (iv) परस्त्रीगमन निषेध
- (v) मद्यनिषेध

२. बौद्ध धर्मका अष्टाङ्गिक मार्ग

- (i) सम्यक दृष्टि
- (ii) सम्यक संकल्प
- (iii) सम्यक वाणी
- (iv) सम्यक कर्म
- (v) सम्यक जीविका
- (vi) सम्यक प्रयास
- (vii) सम्यक स्मृति
- (viii) सम्यक समाधि

३. इस्लाम धर्म

- तिर्थस्थल: मक्का र मदिना
- निकाहा: वैवाहिक परम्परा
- तलाक: सम्बन्ध विच्छेद
- नमाज: मुस्लिमहरूले गर्ने इश्वरको प्रार्थना (५ पटक दैनिक)
- जनमात्र: नमाज पढ्दा बस्ने आसन
- बजु: नमाज पढ्नु अघि आफुलाई शुद्ध पार्ने कार्य
- फतवा: मुस्लिम धर्मगुरुले जारी गर्ने धार्मिक आदेश
- हिजरी: मुस्लिम सम्बत
- जकात: दान

४. किरात धर्म

- नेपालमा राई, लिम्बु, सुनुवार आदी जातिले अवलम्बन गर्ने
- मुन्धुमका लेखक: इमानसिंह चेम्जोड
- मुख्य धार्मिक स्थल: सिलौटी र लुब्रिकुटी (पाचथर)

५. इसाई धर्म

- विश्वमा सबैभन्दा बढि मानिने धर्म
- पर्वतक: जिसस काइष्ट (इ.पू. ४, इजरायल)
- Light of the world: जिसस काइष्ट
- हेरोड एन्टिप्स: जिसस काइष्टलाई मृत्युदण्ड दिने शासक
- बाइबल: धार्मिक ग्रन्थ (विश्वमा सबैभन्दा बढी विक्रि भएको पुस्तक)
- ३ सम्प्रदाय रहेको: रोमन क्याथोलिक, प्रोटेस्टेन्ट, प्युरिटन

६. शिख धर्म

- मुख्य तिर्थस्थल: स्वर्ण मन्दिर (भारतको अमृत शहर)
- पवित्र पन्छी भनेर 'बाज' लाई मान्दछन ।

७. जैन धर्म

- मुख्य भाषा: संस्कृत
- श्वेताम्बर र दिगाम्बर गरी २ प्रकारका सम्प्रदाय रहेको

➡ नेपालका जातजातिहरू

- राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार नेपालमा जातजातिको सङ्ख्या-१४२

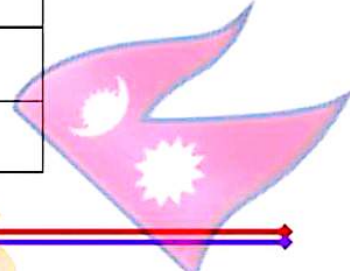
➤ सबैभन्दा बढी जनसङ्ख्या भएका ५ जातिहरू

क्र.स	जाति	प्रतिशत
१	क्षेत्री	१६.४५%
२	ब्राहमण	११.२९%
३	मगर	६.९%
४	थारू	६.२%
५	तामाङ	५.६२%

➤ **सबैभन्दा कम जनसङ्ख्या भएका ५ जातिहरू**

क्र.स	जाति	सङ्ख्या
१	नुराड	३६ जना
२	वनकरिया	१८० जना
३	कुसुन्डा	२५३ जना
४	सुरेल	३१८ जना
५	ल्होमी	३५५ जना

➤ **नेपालमा आदिवासी जनजाति - ६१ वटा**

- आफ्नै मातृभाषा, परम्परागत रीतिरिवाज, छुट्टै सांस्कृतिक पहिचान, छुट्टै सामाजिक संरचना र लिखित वा अलिखित इतिहास भएका जाति वा समुदायलाई आदिवासी जनजाति भनिन्छ ।
- राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार नेपालमा आदिवासी जनजातिहरू कुल जनसङ्ख्या: १,०१,६८,८४४ रहेको छ
- नेपालको कुल जनसङ्ख्याको ३४.८७ प्रतिशत जनसङ्ख्या रहेको
- जनसङ्ख्याको आधारमा सबैभन्दा बढी जनसङ्ख्या भएको जनजाति - मगर (२०,१३,४९८ वा ६.९ %)
- जनसङ्ख्याको आधारमा सबैभन्दा कम जनसङ्ख्या भएको जनजाति - कुसुन्डा (२५३ जना)
- आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन २०५८" अनुसार ५९ रहेकोमा नेपाल सरकारले वि.स. २०७७ जेठ ५ मा राणा थारु र वि.स. २०८१ असार २७ मा हुम्लु जातिलाई आदिवासि जनजातिको सुचिमा समावेश गरे पश्चात ६१ पुगेको

➤ नेपालमा आदिवासी जनजातिको वर्गिकरण

समूह	जनजातिहरू
लोपोन्मुख समूह (Endangered Group)	कुसुन्डा, वनकरिया, राउटे, सुरेल, हायु, राजी, किसान, लेप्चा, मेचे र कुशवाडिया (१० जनजाति)
अति सिमान्तकृत समूह (Highly Marginalized Group)	माझी, सियार, ल्होमी, थुदाम, धानुक, चेपाङ, सतार, झाँगड, थामी, बोटे, दनुवार र वरामो (१२ जनजाति)
सिमान्तकृत समूह (Marginalized Group):	सुनुवार, थारु, तामाङ, भुजेल, कुमाल, राजवंशी, गन्गाई, धिमाल, भोटे, दराई, ताजपुरिया, पहरी, तोप्लेगोला, डोल्पो, फ्री, मुगाली, लार्के, ल्होपा, दुरा, वालुङ (२० जनजाति)
सुविधा वञ्चित समूह (Disadvantaged Group)	गुरुङ, मगर, राई, लिम्बु, छैरोतन, ताङ्गे, तीनगाउँले, बाहगाउँले, माफाली, शेर्पा, याक्खा, छन्त्याल, जिरेल, व्यासी र ह्योल्मो (१५ जनजाति)
उन्नत समूह (Advanced Group)	नेवार र थकाली (२ जनजाति)

✚ भौगोलिक क्षेत्रअनुसार जनजाति

- हिमाल – २०
- पहाड – २३
- भित्री मधेस – ७
- तराई – ११

केही जातजातिहरू

१. किसान (झापा)

- 'उराव जाति' भनेर चिनिने
- विवाह पश्चात छुट्टै घर बनाएर बस्नु पर्ने चलन
- साद्री भाषा बोल्ने र हिन्दु धर्म मान्ने
- किसानहरूको पुरोहित – बैगा

२. कुमाल (दोलखा, धादिङ, पर्वत)

- माटो भाडाकुडाहरू बनाउने
- विवाहमा सम्धी सम्धी एक आपसमा लड्नु पर्ने चलन

३. कुसवाडिया (बाँके र बर्दिया)

- कुछवन्दिया समेत भनिने गरेको
- प्रकृति पुजा गर्ने र मसोनिया नामक पितृ देवता मान्ने
- लाश गाडिसकेपछि चिहान वरिपरि मलामीहरू बसेर रक्सि पिउने चलन

४. कुसुण्डा (दाङ, प्युठान, सल्यान)

- जङ्गलमा बसोबास गर्दै आएको
- कुशका वंशज मानिने
- गाई, भैसीको दुध, दहि, गोबर आदि नछुने जाति

५. गनगाई (मोरङ, झापा)

- मण्डल वा गणेश जाति
- महादेव वा ठाकुरलाई कुल देवता मान्ने
- दुराहा पर्व प्रचलनमा रहेको

६. गुरुङ (गण्डकी क्षेत्र)

- आफुलाई तमु भन्न रुचाउने
- पुटपुटे र रोदी नाच प्रचलनमा रहेको (घाटु, सोरठी नाच)
- गुरुङ जातिको मुख्य बसोबास भएको ठाउँलाई तमुवान भनिने
- छोनाम: गुरुङ जातिमा केटाले केटिलाई दिने उपहार
- फोनाम: गुरुङ जातिमा केटिले केटालाई दिने उपहार

७. चेपाङ (चितवन, मकवानपुर, धादिङ, तनहु)

- प्रजा जाति पनि भनेर परिचित
- मङ्गलवार मात्र विवाह गर्ने चलन
- विवाहमा दुलहा र दुलहिको ३ पटक टाउको ठोकाउने चलन
- छोरीलाई चिउरीको बोट दाइजो दिने चलन
- खाम्जी भाषा बोल्ने (लैको भाषा)
- आफुलाई लवका सन्तान बताउने
- मुख्य चाड – चोनाम

८. छन्त्याल (बागलुङ, म्याग्दी)

- पुरोहित भान्जालाई मानिने
- मौरी बाजा प्रचलनमा रहेको
- लतारेर विवाह गर्ने चलन
- लागा चाडलाई विशेष रूपमा मनाइने

९. व्यासी / टिकरी (दार्चुला)

- शौका जातिको नामले परिचित
- ठुली छोरीको वडामी भनि व्रतबन्ध गर्ने चलन
- व्यास ऋषिका सन्तान मान्ने

- यस जातिले लगाउने छुट्टै किसिमको पोशाक – च्युडवाला
- प्रमुख चाड – धवला

१०. पहरी (काभ्रेपलाञ्चोक)

- मातृसतात्मक पारिवारिक संरचना भएको
- अदुवा र भटमासलाई पवित्र वस्तु मान्ने

११. जिरेल (दोलखा)

- आफुलाई जिर्पा भन्न रुचाउने
- पाथिभरा हिमालको पुजा गर्ने
- पाल्दोक शब्द यसै जाति सँग सम्बन्धित रहेको
- जिरेल जातिको झाक्रि - पोम्वा वा फोन्वा

१२. थारू (तराइका सबै जिल्लाहरू)

- थारू जातिको गाउँको प्रमुख – भलमन्सा
- काठको जुत्तालाई पोली भनेर चिनिने
- विवाहमा छोरीलाई विषको कचौरा दाइजो दिने चलन
- विवाहमा दुलहा विरामी परे हतियार प्रतिनिधि पठाई विवाह गर्ने चलन

१३. झाँगड (झापा, मोरङ)

- पाल्की वोक्ने जाति भनेर चिनिने
- विवाहमा दुलहा दुलहिवीच सिन्दुर सातसात गर्ने चलन

१४. डोल्पो (डोल्पा)

- मृत लाशलाई टुक्रा टुक्रा पारि गिद्धलाई खुवाउने चलन
- बहुपति प्रथा प्रचलनमा रहेको
- घण्टी बजाउदा उतानो पारेर बजाउने चलन

१५. ल्होमी (संखुवासभा)

- कारभोटे वा सिडसावा पनि भनिने
- श्रीमती छद्दै अर्को विहे गरेमा श्रीमानले घर छोड्नु पर्ने
- बच्चा जन्मीसकेपछि मात्र केटिको वैवाहिक विधि पुरा हुने

१६. मेचे (झापा)

- सिउडी बोटलाई पुजा गर्ने चलन
- बोडी पनि भनिने

१७. लेप्चा (इलाम)

- कञ्चनजङ्गा हिमाललाई पुजा गर्ने जाति
- विवाहको ६ महिनासम्म ससुरालीमा बस्नु पर्ने चलन
- मृत लाशलाई घरको धोकावाट बाहिर ननिकालेर भ्याल वा भित्ता फोरेर बाहिर निकाल्ने चलन

१८. थामी (दोलखा)

- पैतृक थलो छोडेर अन्यत्र बसाइसराई नगर्ने जाति
- मर्नेको नाममा चौतारी बनाउने चलन
- मंसिर महिनामा मात्र विवाह गर्ने चलन

१९. लिम्बु (पूर्वी पहाडी जिल्ला)

- जन्ती वा मलामी जानु पूर्व बन्दुक पड्काउने चलन
- सपथ खादा दुबो र ढुङ्गा हातमा लिने चलन
- सुनौली रूपौली प्रथा प्रचलनमा रहेको
- आफ्नै लिपी – सिरिजंगा

२०. सतार (मोरङ, झापा)

- घर अगाडी बावरी फूलको बोट रोप्ने चलन
- मृतकको दाहसंस्कारमा अनिवार्य छोरीको खात हुनुपर्ने
- वाप्ला प्रचलनमा रहेको (१२ प्रकारका विवाह)
- सन्थाल पनि भनेर चिनिने
- मुख्य मान्छे – माझीहडाम
- सुडेनीको काम गर्ने महिला लाई दुर्गिन बुढी भनिने

२१. शोर्पा (सोलुखुम्बु)

- पूर्वका मानिस भनेर चिनिने
- धार्मिक ग्रन्थ – फोग्यु
- शोर्पा महिलाहरूले लगाउने कपडा - पाङ्देन
- श्राद्ध कर्मलाई घेवा भनिने

२२. बाह्रगाउँले (मुस्ताङ)

- घोडाडौड प्रतियोगिता लोकप्रिय खेलको रूपमा रहेको
- कान्छो भाइले दाजुसँग छुट्टिएर बसेमा अंश नपाउने चलन
- केटि भगाएर लगेपछि केटिका आमाबुवासँग माफि मार्ने चलन

२३. दरै (तनहु)

- नयाँ वर्षको दिन पुरानो आगो निभाई नयाँ आगो बाल्ने चलन

२४. राई (सोलुखुम्बु, भोजपुर, ओखलढुङ्गा)

- मामाले ३ देखि ५ वर्षको विचमा दाम्लोले गलामा बाँधेर छेवार गर्ने चलन
- विवाहमा दुलहाको साथ कालो छाता अनिवार्य हुनुपर्ने
- धार्मिक कार्यमा रक्सी र सुगुरको मासु प्रसाद मानिने

२५. बनकरिया (मकवानपुर)

- जंगलका राता कमिला भुटेर खाने चलन

२६. चिडिमार (बाँके)

- चराचुरुङ्गी जिवित नै पकडेर विक्रि गर्ने चलन
- थाउना गाउना प्रचलनमा रहेको

२७. राउटे (दाङ, सल्यान, जाजरकोट, दैलेख, सुर्खेत)

- आदिवासि चरित्रको सबैभन्दा पुरानो जाति
- हाडनातामा विवाह गर्ने चलन / खाम्ची भाषा बोल्ने
- सरकारी जागिर - वन हेरालु
- मरेको मान्छेलाई बादर मार्ने जालमा बेरेर गाड्ने
- मुखिया – मानवहादुर

२८. थकाली (मुस्ताङको थाकखोला)

- ढिकुर प्रथा प्रचलनमा रहेको

➡ नेपालका केही पर्वहरू

पर्व	जाति	पर्व	जाति
ल्हाफेवा पर्व तोरनल्ह पर्व	थकाली	सिरिजात पर्व ढडढडे पर्व	धिमाल
जितिया पर्व, सिरुवा पर्व	राजवंशी	गठेमंगल पर्व, योमरी पुन्ही	नेवार
वाह चाड	सतार	माघि	थारू
डुम्जे पर्व	शेर्पा	ट्रहोटे पर्व	गुरुङ
गवरजा/गणगौर	मारवाडि	ल्होसार पर्व	तामाङ
तेन्या चिरिस	लोवा	साकेलादी पर्व	राई

केही जातिगत नृत्यहरू

नाँच	जाति	नाँच	जाति
धान नाच, च्याब्रड नाच	लिम्बु	स्याब्रु नाच	शेर्पा
चण्डी नाच	राई	कर्मधर्म नाच	झाँगड
घाटु नाच, पुटपुटे नाच	गुरुङ	दशै नाच	सतार
कौरा नाच, सोरठी नाच, मारुनी नाच, पाङ्दुरे नाच	मगर	सरस्वती दोरा नाच सेलो नाच	तामाङ
कहरुवा नाच	कहार	गेहडी नाच	माझि
भैरव नाच, लाखे नाच, तयमचा नाच, वसन्त नाच, कार्तिक नाच	नेवार	तरवार नाच, वाहमासे नाच, झुमरा नाच, लट्टी नाच, चाचर नाच, सरू नाच जटजटिन नाच, रानी नृत्य, वइका नाच, कटेहर नाच	थारू
वालुङ नाच	ब्राहमण र क्षेत्री	झिझिया नाच	मैथली

केही बाजाहरू

बाजा	जाति	बाजा	जाति
धिमे, नेकु, पैता, हिटिमंग, नाइनाग, नाइनाई बाजा	नेवार	घ्यालिङ बाजा, डम्वा बाजा, कलिङ बाजा	तामाङ
इलुङ पिपरी	कसुण्डा	उर्नि बाजा मुर्चुङगा	धिमाल
दफालि बाजा	किसान	कांचाकांचा बाजा	ह्योल्मो
माते दुकुर	कुमाल	अरबाजो, सारङ्गी	गन्धर्व
धोलक	कुसले	हुडको	दमाई
हड	चेपाङ	खैजडी	ब्राह्मण, क्षेत्री
गोल्की	थारू	टुङ्ना बाजा	शेर्पा र तामाङ
डोडमेन	शेर्पा	काः बाजा	नेवार

भाषाहरू

- राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार नेपालमा १२४ प्रकारका भाषाहरू बोलिन्छन्।
- सबैभन्दा बढी बोलिने ५ भाषाहरू:
 १. नेपाली - ४४.८६%
 २. मैथिली - ११.०५%
 ३. भोजपुरी - ६.२४%
 ४. थारू - ५.८८%
 ५. तामाङ - ४.८८%

■ सबैभन्दा कम बोलिने ५ भाषाहरू:

१. कुसुण्डा - २३ जना
 २. वनकरिया - ८६ जना
 ३. साम - १०६ जना
 ४. हरियाणवि - ११४ जना
 ५. साधनी - १२२ जना
- नेपालको सबैभन्दा पुरानो लिपि: ब्राह्मी लिपि
 - नेपाली भाषाको उद्गम स्थल: सिंजा, जुम्ला
 - नेपाली भाषाको जननी: संस्कृत
 - नेपाली भाषाको लिपि: देवनागरी
 - नेपाली भाषालाई राजमान्यता दिने: नागराज(खस राज्यको संस्थापक)
 - नेपाली भाषालाई राष्ट्रिय भाषाको मान्यता: नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०१५
 - भाषा अनुवाद परिषदको स्थापना: वि.स. १९९४
 - नेपालको संविधानको धारा २८७ मा भाषा आयोगको व्यवस्था
 - नेपाली भाषालाई मान्यता दिने सार्क राष्ट्रहरू: भारत, श्रीलंका र बङ्गलादेश
 - भारतको संविधानको अनुसूचि ८ मा नेपाली भाषा समावेश

■ केही भाषाका लिपिहरू

- नेवारी: रञ्जना
- मैथिली: तिरहुत
- भोजपुरी: कैथी
- लिम्बु: सिरिजंघा
- लेप्चा: रोम
- शेर्पा: सम्बोटा
- तामाङ: तमहिग

भाषा परिवार

१. भारोपेली भाषा परिवार

- विश्वमा सबैभन्दा बढी मानिसले बोल्ने र बढी फैलिएको भाषा परिवार

जस्तै:- नेपाली, मैथिली, भोजपुरी, थारू, हिन्दी आदि।

२. चिनिया तिब्बती (भोट बर्मेली) भाषा परिवार

- यसलाई मंगोल मुलका जातिको भाषा भनेर चिनिने

जस्तै:- राई, लिम्बु, मगर, शेर्पा, सुनुवार, गुरुङ, नेवार, तामाङ आदि।

३. द्रविड भाषा परिवार:- यस अन्तर्गत नेपालमा झाँगड भाषा बोलिने

४. आग्नेय भाषा परिवार:- यस अन्तर्गत नेपालमा सतार भाषा बोलिने

साहित्य

- नेपाली साहित्यको विकासक्रम ३ भागमा विभाजित छ:
 - प्राथमिक काल (उत्पत्तिदेखि वि.स. १९३९)
 - माध्यमिक काल (वि.स. १९४० - वि.स. १९७४)
 - आधुनिक काल (वि.स. १९७५ - हालसम्म)
- नेपाली साहित्यको पहिलो रचना:- 'पृथ्वीनारायण शाह' नामक कविता (लेखक: सुवानन्द दास)
- नेपालीको पहिलो महिला लेखिका: ललित त्रिपुरा सुन्दरी
- नेपाली साहित्यको पहिलो मौलिक उपन्यास: रूपमति (लेखक: रुद्रराज पाण्डे)
- नेपाली साहित्यको पहिलो आधुनिक नाटक: मुटुको व्यथा (लेखक: बालकृष्ण सम)
- १० जना साहित्यकारद्वारा लेखिएको कृति: आकाश विभाजित छ

- सबैभन्दा बढी भाषामा अनुवाद गरिएको नेपाली कृति: कालो सूर्य (लेखक: भरत जंगम)
- जापानी भाषामा अनुवाद भएको पहिलो नेपाली कृति: सेतो बाघ (लेखक: डायमन समशेर)
- अरबी भाषामा अनुवाद भएको पहिलो नेपाली कृति: 'उनको लोग्ने र विरालो' (लेखक: इन्डिरा प्रसाईं)
- नेपाली भाषाको पहिलो गजलकार – मोतिराम भट्ट
- नेपाली भाषामा हाइकु भित्राउने – शंकर लामिछाने
- नेपाली साहित्यमा योन मनोविज्ञानको प्रयोग गर्ने – वि. पि. कोइराला
- नेपाली साहित्यमा पि. एच. डि. गर्ने पहिलो व्यक्ति – वासुदेव त्रिपाठी
- नेपाली साहित्यको पहिलो वियोगान्त नाटक – अटल बहादुर (लेखक: पहलमानसिंह स्वाँर)
- मैथिली साहित्यका महाकवि – विद्यापति
- नेवारी साहित्यका महाकवि – सिद्धिराज अमात्य
- नेपाली भाषामा लेखिएको पहिलो नाटक – हास्य कदम्ब (लेखक: शक्तिबल्लभ अर्याल)
- लिम्बु भाषामा लेखिएको पहिलो उपन्यास – थत्थामा
- नेपाल भाषामा लेखिएको पहिलो उपन्यास – मिसा (नारी) (लेखक: धुस्वाँ सायमी)
- नेवारी साहित्यका पहिलो कवि – महेन्द्र मल्ल
- हालसम्मको सबैभन्दा पुरानो नेवारी भाषाको हस्तलिखित ग्रन्थ – हितोपदेश (वि.स. १४९८)
- नेवारी साहित्यको विकास भएको काल – मल्ल काल
- साहित्य लेखनका दृष्टिले नेपाली पछिको दोस्रो भाषा – मैथिली
- नेपाली कथा साहित्यमा आधुनिकता सुरूवात गर्ने – गुरुप्रसाद मैनाली

लोकसेवा सामान्य ज्ञान नोटहरू | Bidhya Mandir

- नेपाली भाषाको सबैभन्दा ठुलो शब्दकोश – नेपाली शब्दसागर (वि.स. २०५८)
- नेपाली साहित्यका प्रथम नारी महाकाव्यकार – बुनु लामिछाने (महाकाव्य – याचना)
- नेपाली साहित्यको प्रथम सहिद – सुब्बा कृष्णलाल अधिकारी
- पेन नेपाल: कवि, निबन्धकार तथा उपन्यासकारहरूको संस्था

✚ लेखकहरूका उपाधिहरू

क्र.स.	उपाधि	लेखकको नाम
१.	महाकवि	लक्ष्मी प्रसाद देवकोटा
२.	आदिकवि	भानुभक्त आचार्य
३.	युगकवि	सिद्धिचरण श्रेष्ठ
४.	युवाकवि	मोतिराम भट्ट
५.	आधुनिक कवि	गोपाल प्रसाद रिमाल
६.	आशु कवि	सम्भु प्रसाद ढुङ्गेल
७.	आयामेली कवि	तिलविक्रम नेम्वाङ (वैरागी काइला)
८.	शृङ्गारिक कवि	मोतिराम भट्ट
९.	राष्ट्रकवि	माधव प्रसाद घिमिरे
१०.	तरल कवि	फतिन्द्र नेपाल
११.	अस्वीकृत कवि	कविताराम श्रेष्ठ
१२.	कविकेशरी	चित्तधर हृदय
१३.	नाट्य सम्राट्	बालकृष्ण सम
१४.	विद्वत शिरोमणी	हेमराज पण्डित / सोमनाथ सिग्देल
१५.	वाद्यशिरोमणी	उस्ताद गणेशलाल
१६.	पण्डितराज	सोमनाथ सिग्देल

लोकसेवा सामान्य ज्ञान नोटहरू | Bidhya Mandir

१७.	स्वरसाम्राज्ञी	अरूणा लामा
१८.	भजनशिरोमणी	भक्तराज आचार्य
१९.	जनकविकेशरी	धर्मराज थापा
२०.	इतिहासशिरोमणी	बाबुराम आचार्य
२१.	संगितशिरोमणी	यज्ञराज शर्मा
२२.	संगित प्रवीण	नरराज ढकाल
२३.	कविशिरोमणी	लेखनाथ पौडेल
२४.	स्वर किन्नरी	तारादेवी
२५.	नेवारी महाकवि	सिद्धराज अमात्य
२६.	मैथिली महाकवि	विद्यापति
२७.	जनकवि केशरी	धर्मराज थापा

केही साहित्यकारका उपनामहरू

क्र.स.	उपनाम	वास्तविक नाम
१.	चट्याङ मास्तर	कृष्ण मुरारी गौतम
२.	लाटो साथी	विष्णुराज आत्रेय
३.	भूतको भिनाजु	वासुदेव लुइटेल
४.	वैरागी काइला	तिलविक्रम नेम्वाङ
५.	लाहुरे	सूर्यविक्रम
६.	रसिक	अच्छा बहादुर राई
७.	श्यामल	हरिहर अधिकारी
८.	भाउपन्थी	तिलक विक्रम शर्मा
९.	गोठाले	गोविन्द बहादुर मल्ल
१०.	काँचुली	मञ्जु तिवारी
११.	यात्री	वासु रिमाल

लोकसेवा सामान्य ज्ञान नोटहरू | Bidhya Mandir

१२.	पृथ्वी	ध्रुवचन्द्र गौतम
१३.	मनु ब्राजाकी	चेतमानसिंह भन्डारी
१४.	प्रेरणा	गोविन्द गिरी
१५.	भैरव अर्याल	तिर्थनाथ अर्याल
१६.	आहुति	विश्वभक्त दुलाल
१७.	सर्वहारा	भूपेन्द्र शेरचन
१८.	सलभ	राजेन्द्र शर्मा
१९.	बन्धु	खेम कोइराला
२०.	अभिलाषि	जितेन्द्र महत
२१.	जिताली	बम बहादुर थापा
२२.	प्यासी	जसयोञ्जन
२३.	वेदव्यास	हेमाङ्ग दिक्षित
२४.	गढतिरे साइला	बालकृष्ण पोखरेल
२५.	मास्टर	रत्नदास प्रकाश
२६.	छिन्नलता	रमोलादेवी शाह
२७.	प्रवासी	हरिभक्त कटुवाल

केही साहित्यकार र उनीहरूका कृतिहरू

क्र.स.	कृति	लेखक
१.	चिना हराएको मान्छे, हरि बहादुर	हरिवंश आचार्य
२.	अन्तर्मनको यात्रा, सकस	जगदिश घिमिरे
३.	हरियो राहदानी	युवराज नयाँघरे
४.	हरियो साइकल	गोविन्द वर्तमान
५.	नथिया	सरस्वती प्रतिक्षा

लोकसेवा सामान्य ज्ञान नोटहरू | Bidhya Mandir

६.	मिस्टिका, घाट्माण्डु, अक्षरगञ्ज ज, वाथटव	कुमार नगरकोटी
७.	पल्पसा क्याफे, मयुर टाइम्स	नारायण वाग्ले
८.	पाठशाला	तिर्थ गुरुड
९.	सेतो धरती, करोडौं कस्तुरी	अमर न्यौपाने
१०.	तरुनी खेती, पागल बस्ती	सरुभक्त
११.	समयको तस्विर, ताप	शारदा शर्मा
१२.	शहनशिला सुशिला	भिमनिधि तिवारी
१३.	उर्वशी	सिद्धिचरण श्रेष्ठ
१४.	के छ र जिन्दगी विताइदिन्छु	कालिप्रसाद रिजाल
१५.	दमिनी भिर	राजन मुकारुड
१६.	खुसी	विजय कुमार
१७.	ऐना	रामलाल जोशी
१८.	धृतराष्ट्र	घनश्याम कँडेल
१९.	योगमाया	निलम कार्की
२०.	रणहार	योगेस राज
२१.	महारानी	चन्द्र प्रकाश बानिया
२२.	लिम्बुवानको एतिहासिक दस्तावेज	भगिराज इडनाम
२३.	अग्नि	डा. नवराज लम्साल
२४.	ऐठन	विवेक ओझा
२५.	कर्णाली ब्लुज, फिरफिरे	बुद्धिसागर
२६.	मैले देखेको दरवार	विवेक कुमार शाह
२७.	लाटो पहाड	उपेन्द्र सुब्बा
२८.	रजगज	हरि बहादुर थापा
२९.	तपन	शरद पौडेल

३०.	कारागार	डा. बानिरा गिरी
३१.	Stolen Image of Nepal	लैनसिंह वाङ्देल
३२.	Nepal, The kingdom of Himalayan	टोनी हेगन

नेपाली चलचित्र सम्बन्धी जानकारी

- नेपाली भाषाको पहिलो चलचित्र - सत्य हरिश्चन्द्र (भारतमा बनेको)
- नेपालमा बनेको पहिलो चलचित्र - आमा (वि.स. २०२२)
- निजि क्षेत्रबाट निर्माण गरिएको पहिलो चलचित्र - माइतिघर
- पहिलो रंगिन चलचित्र - कुमारी
- इन्टरनेटमा राखिएको पहिलो चलचित्र - बादलपारी
- नेवारी भाषाको पहिलो चलचित्र - शिल
- थारू भाषाको पहिलो चलचित्र - जितभुत
- धिमाल भाषाको पहिलो चलचित्र - ऊर्नी
- लिम्बु भाषाको पहिलो चलचित्र - नुमाफुङ
- राई भाषाको पहिलो चलचित्र - साइलुङ (कुटुम्ब)
- गुरुङ भाषाको पहिलो चलचित्र - नमस्या न्होरी
- नेपाल चलचित्र संस्थानद्वारा निर्मित पहिलो चलचित्र - मनको बाँध
- ओस्कार अर्वाडका लागि नोमिनेटेड प्रथम नेपाली चलचित्र - क्याराभान
- नेपाल टेलिभिजनद्वारा प्रसारित पहिलो टेलिचलचित्र - पृथ्वीनारायण शाह
- नेपाल चलचित्र संस्थानको स्थापना - वि.स. २०२८ कार्तिक
- राष्ट्रिय चलचित्र दिवस - असोज १
- नेपालको पहिलो डिजिटल चलचित्र - कागवेनी
- नेपालको पहिलो थ्रीडी (3D) चलचित्र - भिजिलान्ते
- समुन्द्र पारि छायांकन गरिएको पहिलो चलचित्र - कस्तुरी
- बाघको दृष्य देखाइएको पहिलो चलचित्र - जुनतारा

- नेपालको पहिलो गीती चलचित्र - गौथली
- सर्वप्रथम रजत जयन्ती मनाउने चलचित्र - कुसुमे रुमाल
- नेपालको पहिलो सिनेमा हल - जनसेवा सिनेमा हल
- पहिलो नेपाली अभिनेता - शिवशंकर मानन्धर (आमा)
- पहिलो नेपाली अभिनेतृ - भुवन थापा (चन्द्र) (आमा)
- पहिलो महिला निर्देशक - सुचित्रा श्रेष्ठ

✚ पुरस्कार

१. मदन पुरस्कार

- स्थापना - वि.स. २०१२ (वि.स २०१३ मा प्रदान)
- पुरस्कार राशि - ४ लाख (सुरुमा ४ हजार प्रदान)
- सर्वप्रथम प्राप्त गर्ने
 - (i) सत्यमोहन जोशी - 'हाम्रो लोक संस्कृति' कृति
 - (ii) चित्तरञ्जन नेपाली - जनरल भिमसेन थापा र तत्कालिन नेपाल
 - (iii) बलराम जोशी - अधिक विभव स्थिर विद्युत उत्पादन
- सबैभन्दा धेरै पटक मदन पुरस्कार पाउने - सत्यमोहन जोशी
 - (i) वि.स. २०१३ - हाम्रो लोक संस्कृति
 - (ii) वि.स. २०१७ - नेपाली राष्ट्रिय मुद्रा
 - (iii) वि.स. २०२८ - कर्णाली लोक संस्कृति
- मदन पुरस्कार वि.स. २०३१ र २०३३ मा वितरण नगरिएको
- वि.स २०२८ मा सबैभन्दा धेरै ५ जनालाई मदन पुरस्कार प्रदान गरिएको
- सर्वप्रथम मदन पुरस्कार पाउने उपन्यास - मन (लेखक: लिलाध्वज थापा)
- सर्वप्रथम मदन पुरस्कार पाउने महाकाव्य - मानव (लेखक: मोदनाथ प्रश्रित)

लोकसेवा सामान्य ज्ञान नोटहरू| Bidhya Mandir

- सर्वप्रथम मदन पुरस्कार पाउने गद्य विधा - विस्फोट (लेखक: भिमनिधि तिवारी)
- मदन पुरस्कार प्राप्त गर्ने महिला साहित्यकार - ४ जना
 - (i) पारिजात (२०२२) - शिरिषको फूल
 - (ii) झमक कुमारी घिमिरे (२०६७) - जीवन काँडा कि फूल
 - (iii) राधा पौडेल (२०७०) - खलंगामा हमला
 - (iv) निलम कार्कि (२०७४) - योगमाया
- मदन पुरस्कार २०७९ - विवेक ओझा (ऐठन)
- मदन पुरस्कार २०८० - मोहन मैनाली(मुकाम रणमैदान)
- मदन पुरस्कार २०८१ - छुदेन काविमो (उरमाल)
- मदन पुरस्कार २०८२ -

२. जगदम्बाश्री पुरस्कार

- स्थापना - वि.स. २०४५
- पुरस्कार राशि - ४ लाख
- सर्वप्रथम प्राप्त गर्ने - नारायण गोपाल
- जगदम्बाश्री पुरस्कार २०७९ - टेकविर मुखिया (चित्रकार)
- जगदम्बा-श्री २०८०: वरिष्ठ भाषाविद् प्रा.डा. योगेन्द्रप्रसाद यादव
- जगदम्बा-श्री २०८१: प्रेमदेव गिरी (लोकसंस्कृति र लोकभाका संरक्षणका लागि)

३. साझा पुरस्कार

- स्थापना - वि.स. २०२६
- पुरस्कार राशि - ५९ हजार
- सर्वप्रथम प्राप्त गर्ने - भुपि शेरचन (घुम्ने मेचमाथी अन्धो मान्छे)
- साझा प्रकाशनवाट प्रकाशित पुस्तकहरूलाई मात्र प्रदान

४. छिन्नलता पुरस्कार

- स्थापना - वि.स. २०३९
- पुरस्कार राशि - ५० हजार
- सर्वप्रथम प्राप्त गर्ने - किरण खरेल
- गितसंगितको क्षेत्रमा वितरण गरिने पुरस्कार

५. रोमन म्यागासेसे पुरस्कार

- स्थापना - सन् १९५७ (फिलिपिन्स)
- विभिन्न ५ विधामा प्रदान गरिने
- पुरस्कार राशि - \$50,000
- एसियाको नोबेल पुरस्कार भनेर चिनिने
- हालसम्म प्राप्त गर्ने नेपालीहरू:
 - महेश चन्द्र रेग्मी
 - भारतदत्त कोइराला
 - सन्दुक रुइत
 - महाविर पुन
 - शक्ति समुह

‡ कला

- नेपाली कलाको उत्कर्ष काल - १३ औं सताब्दी
- नेपाली कलाको अन्धकार युग - राणा काल
- पुरातत्व विभागको स्थापना - वि.स. २००९
- कलाका प्रकारहरू:
 - चित्रकला
 - मुर्तिकला
 - वास्तुकला

१. चित्रकला

- विश्वको सबैभन्दा पुरानो कला
- नेपालको सबैभन्दा पुरानो चित्र - प्रज्ञापारमिता
- पटः विचमा मुख्य देवता र वरिपरि सहायक देवता हुने
- मण्डलाः विचमा कुनै चिह्न र वरिपरि देवताहरू हुने
- चित्रकला भित्रिएको काल - लिच्छविकाल
- नेपाली चित्रकलाको विकास - १४ औं सताब्दी र १५ सताब्दी
- खस्रो कपडामा बनाइने चित्र - थाङ्गा वा पौभा चित्र

२. मुर्तिकला

- नेपालको सबैभन्दा पुरानो मुर्ति - विरूपाक्ष (किरात काल)
- नेपालको सबैभन्दा सानो मुर्ति - विश्वरूप (पाटन)
- नेपालको सबैभन्दा ठूलो मुर्ति - बुढानिलकण्ठ
- नेपालको सबैभन्दा अग्लो मुर्ति - काल भैरव
- अरनिकोले १३ औं सताब्दीमा मुर्तिकलालाई चिनमा प्रचारप्रसार गरेका
- मुर्तिकलाको सुरुवात भएको काल - लिच्छवि काल

३. वास्तुकला

- भवन निर्माण सम्बन्धीको कला
- स्थापत्य कला भनेर चिनिने
- नौलखा मन्दिर - जानकी मन्दिर (राजपुत शैली)
- विलासी मन्दिर - वसन्तपुर दरवार
- ९९ चोकको दरवार - भक्तपुर दरवार

➤ वास्तुकला शैलीहरू

१. प्यागोडा शैली

- तल तिर फराकिलो र माथीतिर साघुरो र एकभन्दा बढी छाना भएको
- विश्वमा प्यागोडा शैलीको सुरुवात – जापान
- नेपालमा प्यागोडा शैलीको सुरुवात - १३ औं सताब्दी
- जस्तै: पशुपतिनाथ, मनकामना, न्यातपोल मन्दिर, दत्तात्रय मन्दिर, तलेजु मन्दिर, कुम्भेश्वर मन्दिर, काष्ठमण्डप, नुवाकोट दरवार, गोरखा दरवार, कैलाशकुट भवन, मानगृह, भद्राधिवास

२. शिखर शैली / नागर शैली

- पिरामिड आकारको हुने
- जस्तै: पाटनको श्रीकृष्ण मन्दिर

३. स्तूपा शैली / धातुगर्भ शैली / चैत्य शैली

- बौद्ध परम्पराअनुसार तल फुक्लेको र माथी साँघुरो हुँदै गएको
- जस्तै: बौद्धनाथ, स्वयम्भुनाथ, लुम्बिनीको मायादेवी मन्दिर

४. ग्रिक / युरोपेली शैली

- ठुलाठुला पिलर र खम्बाहरूमा निर्माण गरिने आकर्षक डिजाइनका भवनहरू
- जस्तै: सिंहदरवार

५. राजपुत वा मुगल शैली

- जस्तै: धरहरा, जनकपुरको जानकी मन्दिर

❖ विश्व सम्पदा सुचिमा सुचिकृत १० सम्पदाहरू

- चागुनारायण - सन् १९७९
- बौद्धनाथ - सन् १९७९
- स्वयम्भुनाथ - सन् १९७९
- पशुपतिनाथ - सन् १९७९
- हनुमान ढोका दरबार क्षेत्र - सन् १९७९
- पाटन दरबार क्षेत्र - सन् १९७९
- भक्तपुर दरबार क्षेत्र - सन् १९७९
- सगरमाथा राष्ट्रिय निकुञ्ज - सन् १९७९
- चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज - सन् १९८४
- लुम्बिनी - सन् १९९७

❖ नेपालका केही पुस्तकालय तथा संग्रहालय

- धवल पुस्तकालय - पाल्पा
- महाविर पुस्तकालय - बुटवल
- त्रिफला पुस्तकालय - झापा
- अन्तराष्ट्रिय पर्वतारोहण संग्रहालय - पोखरा
- पर्यावरणिय पर्वतारोहण संग्रहालय - मुस्ताङ
- बन्यजन्तु संग्रहालय - हेटौडा
- जैविक विविधता सुचना केन्द्र - टिकोली, चितवन
- तामाङ संग्रहालय - रसुवा
- लेप्चा संग्रहालय - इलाम
- थामी संग्रहालय - दोलखा

Thank You

